

Спеціалізованій вченій раді
ДФ 11.051.022 у
Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**кандидата юридичних наук, ученого секретаря Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»
Малолітневої Вести Костянтинівни
на дисертацію Кравченко Тетяни Сергіївни
на тему «Правове забезпечення використання ділової репутації
суб'єктів господарювання», подану до захисту до спеціалізованої вченої
ради ДФ 11.051.022 у Донецькому національному університеті імені
Василя Стуса на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
«Право» зі спеціальності 081 «Право»**

Актуальність обраної теми дослідження

Не зважаючи на постійний науковий інтерес до проблем щодо реалізації та захисту права на ділову репутацію, значна частина питань, пов'язаних, у першу чергу, саме з використанням суб'єктами господарювання ділової репутації, потребує свого вирішення, що підтверджується у дисертаційному дослідженні. Посилення конкуренції для вітчизняних підприємств не тільки на національному рівні, але і міжнародному, призводить до появи все більш нових засобів боротьби за ринки збуту, у тому числі, шляхом використання недобросовісних практик, що посилюється розвитком технологій, які дозволяють більш агресивно впливати і спричиняти шкоду діловій репутації своїм конкурентам. Вказане робить ділову репутацію одним із найважливіших нематеріальних активів суб'єкта господарювання і актуалізує необхідність подальшого удосконалення діючих та розробки нових положень про підстави і способи захисту права на ділову репутацію.

Особливої актуальності зазначені питання набувають у зв'язку з поглибленням лібералізації торгівлі, враховуючи зобов'язання України в межах Угоди про асоціацію з ЄС, коли ділова репутація відіграватиме все більшу роль у сприянні виходу вітчизняних суб'єктів господарювання на ринки інших країн, зокрема держав-членів ЄС. У сучасних умовах жорсткої конкуренції ділова репутація також є своєрідним індикатором та засобом для забезпечення участі малих та середніх підприємств у ланцюгах поставок, коли все більше великих підприємств запроваджують передкваліфікаційні системи для суб'єктів господарювання з метою прийняття рішення щодо їхнього залучення до своїх ланцюгів поставок. Серед основних та найбільш затребуваних питань, які охоплюють такі передкваліфікаційні системи, – це екологічні та соціальні показники діяльності суб'єкта господарювання. Під сильним тиском конкуренції навіть світові компанії-гіганти під час пошуку оптимізації свої витрат вдаються до заходів, які можуть негативно вплинути на ділову репутацію, наприклад, перенесення своїх виробничих потужностей у країни, що розвиваються, де фіксуються суттєві порушення прав людей («потогінні фабрики» Nike та Disney у Народній Республіці Бангладеш тощо). Наведене зумовлює необхідність переосмислення правового забезпечення використання суб'єктами господарювання ділової репутації на принципово нових засадах.

Крім того, в умовах боротьби із наслідками пандемії, спричиненої COVID-19, які у межах систематичного запровадження жорстких обмежувальних заходів, поставили багато суб'єктів господарювання у ситуацію балансування між боротьбою за існування та втратою своєї ділової репутації, що часто пов'язано, наприклад, з порушенням прав людини, у тому числі трудових, цінність представленого дослідження суттєво збільшується і не викликає заперечень.

У зв'язку з цим слід наголосити на вагомому значенні та ролі представленої роботи, основні положення якої містять пропозиції щодо можливих шляхів усунення правової невизначеності щодо питань

використання суб'єктами господарювання ділової репутації, що сприятиме ефективній та більш продуктивній господарській діяльності.

***Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації, їх новизна***

Наукові положення та висновки, які сформульовані дисертанткою, є аргументованими і переконливими. Слід відзначити логічне викладення матеріалу дослідження, коли авторка переходить від чіткого визначення проблем і потенційних напрямів та способів їх вирішення до конкретних пропозицій, які знаходять своє втілення у проєкті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо використання ділової репутації суб'єктів господарювання», що підтверджує високу практичну значимість дисертаційної роботи. Це підтверджується і тим фактом, що окремі положення результатів дослідження рекомендовано до використання в практичній діяльності ФОП А.В. Діхтярук, ДК «Укроборонпром» ДП «45 експериментальний механічний завод».

Важливо наголосити, що при обґрунтуванні пропозицій авторка спиралася на широке коло вітчизняних і іноземних наукових джерел з господарського права, у тому числі мовою оригіналу. Це дозволило детально проаналізувати законодавство зарубіжних країн, зокрема, таких як Німеччина, Франція та Велика Британія. Під час роботи опрацьовано та проведено ґрунтовний аналіз значної кількості рішень Антимонопольного комітету України, а також не лише національних судів, але і Європейського суду з прав людини, що свідчить про високий рівень фахових компетентностей здобувачки ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Структура дисертації обумовлена метою та поставленими завданнями, складається із вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків і додатків. Всі розділи за своїм змістом є взаємопов'язаними, взаємоузгодженими, а

також засвідчують, що авторці вдалося виконати поставлені завдання та досягти мети дослідження.

Методологічну основу дослідження становили такі методи наукового пізнання, як діалектичний, аналізу й синтезу, формально-юридичний, конкретно-соціологічний, порівняльно-правовий, системного аналізу, формально-логічний та інші загальнонаукові та спеціальні наукові методи. Використання зазначених методів дозволило авторці розробити нові теоретичні положення щодо правового забезпечення використання ділової репутації суб'єктів господарювання та підготувати пропозиції, спрямовані на удосконалення господарського законодавства з цих питань.

Наукова новизна результатів дисертації, яка відображена в тих положеннях та пропозиціях, що виносяться на захист, полягає в тому, що представлена робота є комплексним, системним господарсько-правовим дослідженням правового забезпечення використання ділової репутації суб'єктів господарювання, що спрямовано на удосконалення чинного законодавства України. Здобувачкою вперше обґрунтовано: 1) що комерціалізація ділової репутації відбувається шляхом використання належних суб'єкту господарювання об'єктів інтелектуальної власності, введення їх до економічного обороту, здійснення інших дій щодо організації провадження господарської діяльності, спрямованих на отримання прибутку; 2) що в процесі реорганізації господарських організацій ділова репутація суб'єкта, що реорганізується, не є об'єктом правонаступництва, а у новоствореної господарської організації виникає де-юре право на власну (нову) ділову репутацію, рівень якої може залежати від форми реорганізації та рівня ділової репутації суб'єкта, що реорганізується; 3) що у разі завдання шкоди іміджу, реноме, клієнтелі, престижу, іншим немайновим цінностям суб'єкта господарювання, об'єктом захисту виступатимуть пов'язані з цими цінностями охоронювані законом інтереси (законні інтереси), якщо такі порушення не поглинаються порушенням права на ділову репутацію суб'єкта

господарювання, в іншому випадку об'єктом захисту виступатиме право на ділову репутацію суб'єкта господарювання.

Поряд з положеннями, що представлені у рубриці «вперше», новизною характеризуються і положення, в яких здобувачка пропонує удосконалити або розвинути певні твердження, тези, пропозиції чи висновки, що були сформульовані в науці господарського права раніше.

Так, дисертанткою удосконалено визначення поняття ділової репутації суб'єктів господарювання, а також положення щодо визначення ефективного способу захисту права на ділову репутацію суб'єктів господарювання.

У дисертаційній роботі дістали подальший розвиток положення щодо: ознак, формування, методів оцінки ділової репутації суб'єктів господарювання; співвідношення понять репутації та гудвілу; визначення поняття, договірних форм, господарсько-правового забезпечення, а також способів використання ділової репутації; напрямів удосконалення законодавства України у сфері використання ділової репутації суб'єктів господарювання; підстав та способів захисту права на ділову репутацію господарюючого суб'єкта; розміру немайнової шкоди завданої діловій репутації; презумпції спричинення немайнової шкоди суб'єкту господарювання внаслідок порушення права на ділову репутацію; складу правопорушення у вигляді дискредитації суб'єкта господарювання.

Вищенаведені наукові положення є обґрунтованими на високому рівні та заслуговують на підтримку.

Дисертаційне дослідження Т.С. Кравченко виконане в межах науково-дослідної теми «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (держреєстрація № 0118U003140), відповідно до якої здійснено науково-теоретичну розробку поняття ділової репутації суб'єктів господарювання, способів, договірних форм використання ділової репутації суб'єктів господарювання, захисту права на ділову репутацію суб'єктів господарювання та умов вибору найефективнішого способу захисту,

обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства у зазначеній сфері.

Дисертаційна робота за своїм змістом та формою відповідає встановленим нормативним вимогам, профілю спеціальності 081 – Право.

Висновки дисертантки з огляду на розвиток наукових досягнень і практичних напрацювань є обґрунтованими. Аналіз змісту анотації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Анотацію подано українською та англійською мовами. Вона є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження. Дисертанткою стисло окреслено основні результати дослідження та зазначені положення наукової новизни.

Анотація відповідає вимогам, встановленим п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а також пунктом 2 Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації

Результати дисертаційного дослідження опубліковано у п'ятих наукових статтях, три з яких – статті у фахових наукових виданнях України, одна стаття в науковому періодичному виданні іноземної держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та ЄС (Велике Герцогство Люксембург); одна стаття в інших наукових виданнях, а також сім тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Опубліковані наукові праці повною мірою відображають основні результати дисертаційного дослідження. Можна дійти висновку про оригінальність, самостійність і наукову новизну рецензованої роботи.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Аналіз змісту дисертації вказує на дотримання дисертанткою вимог академічної доброчесності. Дисертація Т.С. Кравченко містить посилання на згадані у тексті джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги законодавства про авторське право.

Таким чином, у рецензованій роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного авторкою дослідження.

Поряд з наведеними позитивними аспектами дисертації Т.С. Кравченко «Правове забезпечення використання ділової репутації суб'єктів господарювання», є доцільним звернути увагу на окремі недоліки та дискусійні аспекти:

По-перше, вбачається за доцільне у визначенні ділової репутації суб'єкта господарювання, яке уточняється авторкою у висновках роботи, акцентувати увагу і на економічній цінності, яку опосередковано втілює ділова репутація, як її важливої складової. Адже позитивна ділова репутація сприяє зміцненню позицій господарюючого суб'єкта на ринку, а також отриманню більшого визнання та прибутку, або досягнення іншого результату, якщо мова йде про соціальне підприємництво. І, навпаки, негативна ділова репутація призводить до втрати позицій на ринку, що може призвести до збитків, зменшення прибутку тощо.

По-друге, повністю підтримуючи позицію та сучасне бачення авторки щодо виокремлення показників діяльності, які впливають на формування ділової репутації, зокрема визначення таких прогресивних та важливих груп показників, як соціальні та екологічні, які все більше набувають у світі вирішального впливу на формування позитивної оцінки суб'єктів господарювання та прийняття рішення щодо встановлення з ними господарських зв'язків, потребує більш детальної уваги питання співвідношення визначених у дослідженні груп показників. У тексті роботи

(с. 43) дисертантка справедливо зазначає, що «одні й ті ж показники можуть одночасно належати до декількох груп, наприклад, дотримання господарюючим суб'єктом правил охорони навколишнього середовища належать як до екологічних чинників, так і до чинників законності..., а використання суб'єктом господарювання природоохоронної техніки... - до екологічних та інноваційних чинників». У цьому контексті виникає певне дискусійне питання щодо виділення в окрему групу показників, пов'язаних із законністю діяльності (дотримання суб'єктом норм законодавства у сфері господарювання) та інноваційної групи. Вбачається, що забезпечення відповідності вимогам законодавства лежить в основі всіх інших груп, зокрема, економічної, екологічної, соціальної та маркетингової. Втім, коли мова йде не просто про забезпечення відповідності вимогам нормативно-правових актів, а про покращення, наприклад, існуючих виробничих процесів, у тому числі й управління, коли господарюючий суб'єкт йде далі того, що вимагається законодавством, тоді в основу зазначених груп додаються й інноваційні показники. Таким чином, можна припустити, що оцінка діяльності суб'єкта господарювання для визначення та формування його ділової репутації проводиться за двома напрямками: 1) оцінка економічних, екологічних, соціальних показників у контексті забезпечення відповідності вимогам законодавства; 2) оцінка економічних, екологічних та соціальних вимог на предмет їх інноваційності. Можливо слід було б зробити акцент щодо ролі, особливостей впливу показників на оцінку ділової репутації залежно від суб'єктів такої оцінки.

По-третє, реалізація системного підходу в контексті дослідження показників та методів оцінки ділової репутації господарюючих суб'єктів передбачала окреслення особливостей та ролі у цих процесах нефінансової звітності, яку часто у науковій літературі визначають як інструмент задоволення інформаційних потреб зацікавлених сторін щодо економічних, соціальних та екологічних показників діяльності суб'єкта господарювання. Крім того, позитивно відзначаючи звернення авторки під час проведення

аналізу різних аспектів предмета дослідження до відповідних Директив ЄС, було б доцільно акцентувати увагу на досвіді ЄС, зокрема ролі Директиви 2014/95/ЄС щодо розкриття нефінансової та іншої інформації деякими великим підприємствами і групами.

Разом з тим, висловлені зауваження не заперечують та не спростовують концептуальних положень дисертаційного дослідження Т.С. Кравченко «Правове забезпечення використання ділової репутації суб'єктів господарювання», а тому не впливають на його загальну позитивну оцінку.

Висловлені зауваження свідчать про науковий інтерес і значною мірою зумовлені складністю обраного для наукового пошуку предмета дослідження. Дисертація, підготовлена Т.С. Кравченко, є самостійною кваліфікаційною науковою працею, виконана дисертанткою особисто та вирішує наукове завдання, що полягало в обґрунтуванні теоретичних положень щодо вдосконалення правового забезпечення використання ділової репутації суб'єктів господарювання, розкриття поняття та правової природи використання ділової репутації суб'єктів господарювання, використання ділової репутації суб'єктів господарювання та забезпечення ефективного захисту права на ділову репутацію суб'єктів господарювання.

Результати дисертації дістали втілення у відповідних наукових публікаціях, що підтверджують особистий внесок дисертантки в розвиток юридичної науки, в цілому, та науки господарського права, зокрема, характеризуються єдністю змісту.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація Кравченко Тетяни Сергіївни «Правове забезпечення використання ділової репутації суб'єктів господарювання» за своїм змістом, актуальністю, новизною одержаних результатів є самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку науки господарського права. Робота виконана на достатньо високому теоретичному рівні, її зміст повною мірою розкриває тему дослідження. Наукові

положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, є належним чином аргументованими, достовірними і новітніми. Дослідження має і практичну спрямованість, оскільки містить низку конкретних пропозицій щодо удосконалення чинного господарського законодавства, у тому числі, у вигляді розробленого проекту Закону України.

Дисертація «Правове забезпечення використання ділової репутації суб'єктів господарювання» є комплексним дослідженням за відповідним науковим напрямом і відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, в тому числі вимогам, передбаченим пунктом 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а її авторка – **Кравченко Тетяна Сергіївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук
учений секретар

Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»

В.К. Малолітнева

